

Бојан Жикић

*Одељење за етнологију и антропологију
Филозофски факултет, Универзитет у Београду*

bzikic@f.bg.ac.rs

<https://orcid.org/0000-0002-3276-1061>

Свакодневна мизантропија: однос према поседовању пса као кућног љубимца у данашњој Србији*

Апстракт: Коментари и искази о псима представљени у овом тексту јесу коментари и искази о људима. Понашање паса представља оквир и повод за бављење понашањем људи од стране коментатора и испитаника. Оно има за циљ да истакне непочинство онога шта се коментарише или о чему се говори, било да се ради о перспективи људи који имају псе, било о онима који их немају и који сматрају претераном данашњу праксу њиховог држања. Тежња ка приказивању свог става објективним од стране коментатора и испитаника почетно је полазиште њиховог дискурзивног обрачуна са мишљењем и понашањем других људи које им се не свиђа. Завршни део датог поступка јесте такво вредновање других људи које их изједначава са њиховим ставовима: људи се оцењују на основу процењивања тога колико се њихово мишљење уклапа у део светоназора који се односи на конкретну тему која се коментарише од стране оних који вреднују. Сврха процењивања јесте установљавање сопственог исказа о томе како би требало да изгледа социокултурни норматив по питању онога шта се коментарише. Одступање од тога сматра се непочинством, а мизантропни ставови јављају се у очекиваном виду презира према таквом нечему.

Кључне речи: мизантропија, антропологија, однос људи и животиња, кућни љубимци, пси, савремена Србија

„Оно што је погрешно никад није у реду“

Били Макензи

---

* Реализацију истраживања финансијски је подржало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије у склопу финансирања научноистраживачког рада на Универзитету у Београду – Филозофском факултету, број уговора 451-03-66/2024-03/ 200163.

Увод

Општи тематски оквир овог текста представља однос људи и животиња. И поред тога што у том погледу постоје примери истраживачког занимања за социокултурне оквире које бисмо назвали традицијским, дата тема, укључујући ту и такозвану антропологију многих врста, пост-људску и више него људску антропологију и томе сличне истраживачке и теоријске правце, окренути су ка садашњем стању ствари по питању људско-животињске интеракције. То се односи пре свега на оно што у оквиру споменутог општег тематског оквира чини његов специфични део – кућне љубимце, конкретно псе (в. нпр. Ingold 1988, Jolly et al. 2022, Ryder 2004, Cochrane 2012, Žakula i Živaljević 2018, 2019, Farnworth 2018).

Кућни љубимци, међутим, нити однос људи и животиња уопште, нису предмет овог рада. Предмет рада јесу односи људи према људима, а на основу тога какво мишљење имају о актуелној пракси држања паса као кућних љубимаца у нашој земљи. Инспирацију за ово мало истраживање добио сам читајући кратки текст Мише Ђурковића, објављен у „Политици“ почетком септембра 2023. године¹, којим је представљено наличје држања паса као кућних љубимаца у савременом Београду. Нешто касније исте године, портал Б92 објавио је два текста на сличну тему: један о идеји увођења градског пореза у нашој престоници на држање паса, те други о погрдама од стране старије суграђанке које је доживео млађи мушкарац док је шетао своје псе².

Коментари на оба текста били су бројни (преко сто њих у оба случаја) и изузетно сугестивни по питању тога какве ставове имају овдашњи људи о датој проблематици, те сам одлучио да их искористим као извор грађе за овај рад. Томе сам придодео разговоре са власницима паса, као и са људима који не поседују псе а имају јасно формирано мишљење о тој пракси, које сам обавио у периоду новембар–децембар 2023. године, њих 12, да бих размотрио мизантропске моменте основних сучељених перспектива по питању држања паса као кућних љубимаца, о чему мислим да се може говорити као о својеврсној културној пракси наше свакодневице. Конкретан предмет рада, дакле, јесте испољавање негативног, подругљивог, презирног, потцењивачког става према мишљењу и поступцима других људи, а на основу њиховог односа према пракси држања паса као кућних љубимаца.

Да не буде забуне, дакле, овај текст није посвећен тој пракси самој по себи. Дата пракса представља повод за разматрање свакодневних, нефор-

¹ Миша Ђурковић, О људима и псима, *Политика* 08.09.2023, стр. 23.

² https://www.b92.net/zivot/ljubimac.php?yyyy=2023&mm=10&dd=30&nav_id=2424033 (30.10.2023.) и https://www.b92.net/zivot/vesti.php?yyyy=2023&mm=11&dd=07&nav_id=2429282 (07.11.2023.).

малних и неинституционалних, мизантропских ставова, то јест таквог односа у којима људи презиру друге људе на основу одређених социокултурних карактеристика које измичу уобичајеним предметима раскола формулисаног класичном идентитетском опозицијом Ми/Они, попут вере, нације, расе, порекла, језика и томе слично. Предмет текста не треба тражити, дакле, у домену антрополошког бављења животињама. Он остаје у домену разматрања односа људи према људима, где животиње, тачније пси као кућни љубимци, представљају референтну тачку тог односа³. Релација Ми/Они није битна зато што није апсолутни инструмент когнитивног раздвајања, рецимо на оне који имају и на оне који немају псе, већ поседовање пса представља тематски оквир у којем се износе ставови о мишљењу и понашању других људи, следствено о друштву и култури у којој се живи, а ти ставови не зависе априори од тога да ли се поседује пас или не, иако постоји корелација са тиме, о чему ће бити речи даље у тексту.

Мизантропија је појам с ширим конотацијама од оних које се односе на негативан однос према људској врсти и људској природи. Такво одређење мизантропије претерано је уопштено и непрецизно. Одговарало би одређењима по којима је антропологија наука о човеку, а психологија наука о души. Идеја савремених проучавања мизантропије у различитим друштвено-хуманистичким дисциплинама, између осталог, полази од тога да човеков живот у заједници функционише на основу сталних преиспитивања основних моралних категорија „добро“ и „лоше“, у чему постоји тежња да се сопственим ставовима даје позитивни предзнак, а да се ставови других људи вреднују на основу блискости или компатибилности сопственим ставовима. То је у сагласности са једним од основних антрополошких онтолошких увида, који каже да у одређењу тога ко смо и шта смо ми, странци често не бивају убрајни у људска бића. Презирање и ниподаштавање туђих ставова полазиште је негативног односа према другим људима као особама и друштвеним личностима у целини. Може се сматрати идејним нивоом људских непочинстава, којима се бави мизантропологија. Одатле се и сличне студије баве у датом кључу читавим спектром културног мишљења, попут родних и етнокултурних стереотипа, одбијања лепог понашања и онога што се сматра пристојном међуљудском комуникацијом, или исказивања негативних ставова према животним стиловима и укусима других људи (в. нпр. Žikić 2021, Leach 1982, 59 *et passim*, Morson 1996, Boghrati and Berger 2023, Cohen-Vrignaud and Reader 2024, Kidd 2020).

³ И поред тога што нам искуство свкодневног живота у разним доменима сугерише да данас људима као да је потребан само повод за испољавање нетрпељивости према нејасно дефинисаним и категоријално неодређеним другима, а у које би спадали сви они чији им се начин живота или понашање не допадају, мислим да би било претерано рећи да тако нешто представља константу наше социокултурне стварности. Док се истраживањем не утврди да јесте тако, наравно.

Истраживање

У друштвено-хуманистичким наукама није уобичајено наводити ограничења истраживања у тексту у којем се представљају њихови резултати. Да бих представио начин на који сам прикупио и организовао грађу у овом раду, међутим, сматрам да је неопходно да уз то изнесем и мишљење о далекосежности закључака на основу тога како је истраживање осмишљено. Истина је то да аналитичко-интерпретативна традиција етнологије и антропологије почива на квалитативној методологији обраде мањег броја, али садржајнијег и тематски подробније разрађених испитаничких исказа, често комбинованих са такозваним посматрањем са учествовањем, то јест присуством истраживача одвијању оних дешавања које проучава (в. нпр. Vučinić Nešković 30 *i dalje*, 114 *i dalje*, 139 *i dalje*). Није уобичајено, међутим, поклањати истраживачко поверење анонимним исказима о нечему, који још нису дати самом истраживачу, као што је то случај овде.

Као што је то наведено раније у тексту, основу грађе чини 315 корисничких коментара остављених на два споменуто текста на сајту Б92. Дати коментари у форми су кратких исказа – до 1500 словних карактера, а често су знатно краћи од тога. У њима посетиоци сајта износе своје мишљење о садржини сваког конкретног текста на њему. Троцифрен број коментара јесте изузетно висок и ретки су текстови на датом сајту на којима се може пронаћи толики број остављених корисничких ставова о некој теми⁴. У том смислу, могло би се рећи да коментари функционишу као интернет форуми. Интернет форуми, са своје стране, представљају дугогодишње поље проучавања, како у антропологији, тако и у другим, не само друштвено-хуманистичким дисциплинама. Њиховом садржином не баве се искључиво субдисциплине попут антропологије интернета или антропологије дигиталних технологија, већ служе управо као извори грађе о различитим друштвено актуелним и културно релевантним темама у многим срединама (De Proost, Hudson and Provoost 2021, Nabono Martins 2023, Sik 2021, Zlatović 2022).

Кориснички коментари на текст нису исто што и форуми, који су структурирани тако да буду тематски посвећени расправама које се тичу неке шире или уже области – од историје цивилизације до коришћења малих кућних апарата, а често та структура омогућава разматрање специфичних тема у оквиру таквих области, какве би биле само спортски канали у ок-

---

⁴ Највећи број коментара оставља се на текстове о спортским темама, нарочито оне који се односе на „Црвену звезду“ и „Партизан“, Новака Ђоковића и државну репрезентацију у фудбалу и кошарци.

виру понуде неког оператера, рецимо⁵. Коментари на текст представљају изношење мишљења неким конкретним поводом који пружа текст на који се остављају и разликују се од форумских коментара по томе што може да их остави било који посетилац сајта на којем је објављен текст, а не само регистровани корисници форума. Анонимни су у истој мери као и коментари на форумима, будући да се ни од посетилаца сајта ни од корисника форума не тражи да се у дигиталној јавности појаве својим правим именом и презименом, нити адресом е-поште.

Оно што је најважније јесте да их можемо посматрати као производе културне мисли, усмерене ка потврђивању или оповргавању, односно покушају евентуалног установљења новог социокултурног дискурса о теми која је повод таквог вида комуникације (Wilson and Peterson 2002, Steinmetz 2012). Анонимност коментатора (као и форумаша) оно је што омогућава неспутано изношење мишљења, неоптерећено тиме хоће ли наћи на осуду других учесника у комуникацији, али истовремено спречава истраживаче да сазнају ради ли се о стварном ставу о неком социокултурном проблему, или о провокацији, жељи да се истакне по броју рекација на коментар (што кроз одговоре на њега, што кроз додељивање му плусева и минуса). Не може се знати ни то, на пример, користи ли неки коментатор више псеудонима да би оставио наоко различите коментаре јединствене вредносне оријентације.

Слично важи и за то, ради ли се о искреном убеђењу у оно што се изражава коментаром, као и о снази, односно дубини таквог нечег: на пример, је ли оно подстакнуто тренутном емотивном реакцијом на догађај описан у тексту који се коментарише, или представља трајно убеђење; да ли је повезано са кохерентнијом идеолошком опредељеношћу коментатора или не; да ли је коментар вид активистичког друштвеног ангажмана коментатора или једноставно само реакција на тему текста итд. Истраживачи не могу знати, такође, социокултурну залеђину коментатора, пошто једини елемент такве идентификације јесу коришћење граматичког рода у коментарима и евентуални псеудоним (то јест *ник*) којим се потписује коментар, али нема начина да се сазна да ли је такво представљање тачно. Коментатори постају коментари на тај начин – да се тако изразим – пошто садржина коментара јесте једина информација коју имамо о њима.

Може се поставити питање, наравно, да ли је и у коликој мери све изнето у претходна два одељка битно за истраживање, пошто његов циљ није успостављање корелација између социодемографских карактеристика коментатора, односно испитаника уопште и било чега другог у истраживању,

---

⁵ В. нпр. <https://forum.krstarica.com/>, за који се сматра да је најразноврснији форум на нашем језику.

и на то питање давани су већ одговори, на одређен начин, у неким другим истраживањима где је наглашавано то да су наречене карактеристике ирелевантне за формирање, изношење и аналитичко разматрање испитаничких културних представа и происходећих им порука (упор. Žikić 2023, 89, 185–186). Иако сам и сам поборник таквог става, морам признати, међутим, да такво контекстуално свођење испитаника само на припаднике/це нашег савременог друштва, може поставити питање репрезентативности узорка, па самим тим и далекосежности закључака до којих се дошло таквим истраживањем.

С друге стране, културна компетенција, односно искуство живота у одређеном социокултурном контексту, може да помогне у разлучивању тога које представе и поруке можемо назвати културним зато што су дељене од стране знатног броја људи и производ су или производе одређене социокултурне дискурсе, од оних које представљају појединачна виђења проблематике која се коментарише. Такав став фаворизује емски приступ, односно припадност истраживача заједници коју истражује, пошто у таквом случају недвосмислено постоји поклапање његовог и социокултурног искуства испитаника, то јест коментатора, тако да је истраживач у стању да препозна и лако разуме начин на који феномен који се проучава интерагује са субјективним и контекстуалним аспектима људског мишљења и понашања (упор. Harris 1976, 1980: *30 et passim*)⁶.

Уз једносмерност комуникације – то јест, не можемо питати коментаторе да шире образложе свој коментар, учине га јаснијим и томе слично, највеће ограничење оваквог истраживања, по мом мишљењу, чини релативно кратка форма коментара. Она не само што онемогућава шире и дубље образлагање реченог у коментару, већ и оставља његову садржину уско везану за тему текста који се коментарише, најчешће у смислу мање или више јасног подржавања онога што је речено у њему, или противљења томе, а на основу чега не можемо видети колико коментатори заиста познају проблематику коју коментаришу. Можемо претпоставити да је познају или не познају, да су емотивно инвестирани у њу, или да се тиче или не тиче неких њихових интереса, али морамо имати на уму да тада немамо пред собом чињенице, већ мишљења о њима⁷.

⁶ Емски приступ не мора бити резервисан само за истраживаче који припадају ширем социокултурном контексту као и појаве које проучавају, то јест људи чијим се културним мислима и делима баве, наравно.

⁷ Како је то написао Фредрик Бакман у „Узнемираним људима“, стр. 126, „По-некад, наравно, уопште нису лично испробали те алатке или предмете за кућу, али су били људи које тако нешто не би никада спречило да напишу отровну рецензију. Ако би све живо испробавали и читали и стално се обавештавали како изгледа цела истина о нечему, па онда им уопште не би остало времена за изражавање

Оно што проучавамо део је нечијег субјективног виђења социокултурне стварности или неких њених сегмената, а не објективног стања ствари. За неку другу истраживачку тему то би био велики проблем, можда, али за разматрање мизантропског виђења убеђења и поступака других људи то је dostatно у одређеној мери. Циљ увођења „правих“ испитаника у истраживање био је да заокружи ту достатност. Смисао датог поступка у томе је да грађу добијену кроз коментаре са интернет информативног портала допуни и заокружи исказима такозваних епистемички повлашћених испитаника (в. нпр. Khare 1992, Mosse 2006). Њихови искази заокружују грађу на тај начин што представљају детаљније и прецизније формулисана нарративне целине у односу на коментаре, говорећи о истим стварима са исте вредносне позиције, да се тако изразим.

Избор првих испитаника био је вођен зато мојим претпоставкама о томе како гледају на држање паса као кућних љубимаца, а потом сам од њих тражио да ми препоруче даље саговорнике по истом принципу. Циљано сам тражио такве испитанике који – уопштено говорећи – а) имају пса или псе и сматрају да њихови кућни љубимци треба да имају сва права на коришћење материјалних ресурса и градског простора као и људи; б) имају пса или псе, али сматрају да људима увек треба дати предност над животињом у свим сегментима живота; в) имају пса или псе и немају никакав став о темама споменутих у овом одељку; г) немају пса и немају никакав проблем са тим што га други људи имају, д) немају пса и сматрају да их туђи пси угрожавају на било који начин. Ове „категорије“ испитаника формулисане су у најширем смислу и наведена одређења не треба схватити као њихово једино могуће означавање, већ као уопштене одреднице употребљене да би се представио начин формирања испитаничког узорка.

Епистемичка повлашћеност испитаника, напослетку, у томе је што су укључени у материју која представља референтни оквир теме овог текста. За власнике паса то је очигледно, а што се тиче оних испитаника који не поседују псе, критеријум за њихов одабир – осим малопре споменутог изражавања одређених ставова према пракси држања паса као кућних љубимаца – био је тај да су поседовали барем једно упечатљиво лоше искуство са понашањем туђих паса или њихових власника, или да, како се то каже колоквијално, имају проблем са неким власником пса гледе понашања његовог љубимца у својој непосредној околини. Иако делује на први поглед да би то требало да обезбеди јединствено негативни, да не кажем мизантропни поглед на људе који поседују псе као кућне љубимце, то није тако – као што сведочи и „категоризација“ испитаника – баш као што јединствено мишљење о датом пракси немају ни сви власници паса.

мишљења“ (курзив и у оригиналу). Не бавимо се оним шта јесте, дакле, већ оним шта људи мисле да јесте.

Мизантропија и кућни љубимци

Мизантропија представља још увек помало скрајнуто, али растуће поље занимања у друштвено-хуманистичким наукама, што се може рећи и за проблематику кућних љубимаца, као и људско-животињске односе уопште. И док постоји истраживачко повезивање мизантропије и односа људи према животињама, барем на феноменолошком нивоу разматрања проблематике човечности и нечовечности људских поступака у томе, а ређе и кроз анализирање конкретних људских непочинстава, идеја и пракса држања кућних љубимаца није била повезивана са мизантропијом до сада. У идеалтипском поимању датог појма и дате праксе не да не постоје заједничке повезнице, већ делују као супротности: држање кућних љубимаца повезује се са повећаном емпатијом (према људима и животињама подједнако), док мизантропија, осим конотирања мржње, презира, неповерења и томе сличног, јесте нешто што се односи на људе (као што и сама етимологија сугерише), а не на животиње (Harris 2022, 14, Cooper 2018, 2, 80, Fuentes 2006, Valente and Smith 2022).

Мишљења сам, међутим, да не постоји ниједна људска активност на коју се не може применити мизантропна мисао онда када се процењује мишљење и понашање других људи. Мизантропија представља социокултурни феномен управо због тога што њен објекат представљају поступци других људи, пошто се они не процењују искључиво са неког у потпуности личног становишта. Полазишта таквих становишта, ма колико потоња изгледала лична, јесу одређене друштвене и културне мисли, идеолошке преференције, убеђење у то да се крши неки норматив итд. Другим речима, поимање нечега као непочинства – ма колико било индивидуално у неком случају – почива на убеђености у то да је почињен неки преступ идејом или делом. Као и све друго, непочинство чини социокултурном категоријом консензус или преовлађујуће мишљење о томе да се ради о нечему лошем, презира и осуде вредном, човека недостојном и томе слично. То је јасно онда када се ради о великим злочинима, да их назовем тако, који крше законе у правном смислу, као и моралне норме, попут убиства или крађе (Melgar, Rossi and Smith 2013, Morson 1996).

Непочинством се може сматрати, међутим, свако понашање које пркоси индивидуалном осећају законитости и моралности. Људи теже томе да сопствено, као и понашање других људи, објасне појмом дубоког, унутрашњег или истинског сопства, у смислу готово мистичног објашњавања повезаности исправности сопственог и понашања других с елементима социокултурне стварности као што су интеракција са другим људима и установама, односи трансакције материјалних и нематеријалних добара итд. Ту није на делу једноставно процењивање и оцењивање људских поступака у

моралном кључу, иако то представља културно когнитивну последицу датог поступка најчешће. У питању је повезивање убеђења у то да је мало пре споменуто унутрашње или право сопство морално беспрекорно, односно да свако од нас интуитивно распознаје оно што је добро од онога шта је лоше, те да су социокултурне норме на којима почивају људска друштва, установе и односи – инхерентно добри (De Freitas et al. 2018).

Изнето у претходном одељку могло би се узети само по себи као референтни мизантрополошки оквир теме којој је посвећен овај текст. Тај оквир може се допунити, међутим, и тиме да лично осуђивање других људи, на пример, не произлази искључиво из убеђености у сопствену моралну исправност или туђе кршење социокултурних норми. Мизантропни поглед на одређене теме из непосредне друштвене и културне стварности последица је и све раширенијег уверења у то да нешто није у реду са датом стварношћу, такође: дакле, понашање других људи није достојно презира само стога што нарушава наш смисао за моралност и происходећу јој социокултурну нормативност, већ су и саме моралне основе друштва пољуљане, чим такво понашање није више једва уочљиво, него се омасовљује и на тај начин постаје уобичајено и прихватљиво (Svoboda 2022).

Напокон, а као што ће се то видети и из анализе грађе, промена унутрашњег квалитета урбаног континуума од нечега што је дефинисано и реализовано као искључиво људска насеобина и искључиви простор људских активности, преко релативизовања тога претварањем појма „искључиво“ у „превасходно“, до инсистирања на граду као простору обитавања и деловања различитих живих врста, заокружује дати појмови референтни оквир мизантропије (Okulicz-Kozaryn and Valente 2022). Пораст неповерења у друге људе, као и изражавање негативних осећања према њима својство су урбаног начина живота, а то важи нарочито за највеће, то јест изразито многољудне градове. Постоји мишљење, чак, по којем је мизантропија природна животи у граду, став и осећање према другима које се не може избећи докле год се живи у условима који се описују као „неприродни“ или „отуђени од природе“ – тим пре што нико не казује какви би то били „природи ближи“ услови људског живота (Thrift 2005).

Како год да било, ова последња компонента референтног оквира мизантропних идеја и ставова може се повезати са својеврсним оправдавањем мизантропије, на које се наилази код неких аутора посвећених људско-животињским односима. И поред тога што у данашој антрополошкој теорији концептуална супротстављеност природе и културе делује превазиђено, управо се она може применити на оне радове који сугеришу корене човечких непочинстава према животињама – као и према другим људима – у његовом све већем отуђењу од света природе (Cooper 2018, 24, 54). Изгледа, наиме, као да је циљ њихових аутора показати то да се превазилажење

границе између природе и културе не одвија искључиво на симболичком нивоу, већ да се то чини у стварности управо путем отварања или проширивања сфере културе за и на животиње, а поготово на оне које се сматрају кућним љубимцима (Nadasdy 2007, Eason 2020, 141–142).

Суживот, тачније заједнички друштвени живота људи и животиња узима се, уз то, и као практично остваривање идеје по којој се хуманост не исказује искључиво међуљудским односима, већ и кроз повећану бригу за добробит животиња, као живим врстама са којима се дели животни простор. У таквим дискурсима постоји одређени онтолошки заокрет у поимању животиња као биолошких врста које се не могу мерити са човеком, ка њиховом доживљавању као интелегентних, свесних и осећајних бића (где се интелигенција не изједначава са људском, разуме се, али се ни не одриче у потпуности), о чијим материјалним и нематеријалним поребама треба водити онолико бриге и рачуна колико је то случај и са људским бићима (Candea 2010, Žakula 2013, 2021)⁸.

То је уочљиво посебно онда када се ради о кућним љубимцима. Та категорија животиња може да укључује било коју животињску врсту и постоји мишљење, чак, по којем у одређеним деловима света, а пре свега у САД, постоји извесно засићење уобичајеним кућним љубимцима, да их тако назовем, попут паса, мачака или птица, на пример. То се процењује на основу тржишних кретања, пошто постоји све већа потражња за такозваним егзотичним кућним љубимцима, попут змија или камелеона. Без обзира на то, пси и мачке јесу и даље најбројнији кућни љубимци, од Америке до Аустралије. Постоје процене по којима чак седамдесет процената домаћинства у Северној Америци има пса и/или мачку као кућног љубимца. У одговарајућој литератури не користи се више ни израз „кућни љубимци“, већ „дружбеничке животиње“, да би се на тај начин нагласио и описао посебан однос који људи имају према њима, као и њихов посебан статус у оквиру дате културне когнитивности (Seaboch and Cahoon 2021, Charmaraman et al. 2022, Forrest et al. 2023, Rand et al. 2023, Walsh 2009a).

Социокултурна посебност кућних љубимаца у односу на друге категорије животиња наглашена ја како у савременим одредницама које теже да их концептуализују „на нови начин“ у односу на ранија поимања, тако и у класичној антропологији. Док прве наглашавају социјалну и емотивну блискост коју људи остварују с оним животињама с којима обитавају у ис-

⁸ Ма колико немао намеру да коментаришем такве ставове, морам истаћи да постоји битна недоследност у датом културно онтолошком приближавању животиња човеку: како год поставили то, чак и узевши у обзир мишљења која тврде да је потребно преиспитати и правни аспект власништва над животињама, остаје чињеница да се од човека очекује да води бригу о животињама, било као о другим свесним бићима, било као о сопственој имовини, а не од животиња о човеку.

том домаћинству, друге говоре о свакодневној физичкој блискости таквих животиња, њиховом суобитавању у истом физичком простору с људима, као и њихову нејестивост – без обзира на то којој животињској врсти припадају (Linder and Grimm 2023, Leach 1988). У основи, кућни љубимци се повезују са домом и јасно су раздвојени од категорије домаћих животиња, али се у обе врсте одређења инсистира на људској бризи за њих, што ће рећи да се кућни љубимци поимају – експлицитно или имплицитно – као предмет човекове скрби (Gorunović 2023).

Сматра се да социокултурна пракса држања кућних љубимаца представља један од производа процеса викторијанског уљуђивања друштва, односно инсистирања на хуманијем односу људи према људима, као и на протезању идеје такве доброхотности на животиње. Подаци о држању кућних љубимаца, у смислу блиском данашњој представи о томе, постоје за Велику Британију с краја осамнаестог века, с тим што се као раширена, уобичајена и ширим слојевима становништва доступна пракса развија од средине деветнаестог века (Tourigny 2020, Hamlett and Strange 2023, 8, 16). Дати процес посматран је у концептуалном смислу као део опште тежње викторијанског друштва да доместификује свет: у сфери спољне политике и економије колонизацијом и доминацијом, у унутрашњим друштвеним питањима родном и добном хијерархијом, а у погледу света природе кроћењем. Хуманистичка начела имала су своје место у свему томе у смислу цивилизаторског процеса који је – када су у питању кућни љубимци – водио ка допуштању успостављања и исказивања емотивног односа према категорији животиња од које се нема никаква практична корист, а за коју се сматрало да услед природе обитавања уз људе не може да преживи без људске помоћи и старања. Произлази то да у одређење кућних љубимаца треба додати и њихово доживљавање као оних бића које постоје ради човековог задовољства (Tuan 1984, 69–70, 88).

За нашу средину – као ни за многе друге, уосталом – не постоје толико детаљни, нити аналитички елаборирани повесни подаци о пракси држања кућних љубимаца. На основу животног искуства могу да приметим да у Београду дата пракса није била толико раширена као данас, барем до пре двадесетак година. Људи су држали псе и мачке, канаринце, папагаје и голубове, али не у толикој мери да је то било упадљиво у смислу свакодневног дешавања. То је очито за птице, па и за мачке у одређеном случају, јер кућне мачке већином нису напуштале простор обитавања својих господара – без обзира на то да ли се радило о становима или кућама – но ни пси нису били толико бројни по улицама. Већином су их држали људи који су поседовали куће са двориштем, а израз „кучкари“ примењиван је углавном на оне људе који су држали псе у становима и самим тим их изводили у шетњу. Пси који су живели по двориштима често нису ни извођени, одређени

број њих је био увек или готово увек на ланцу и уопште говорећи, мислим да не бих погрешно ако бих рекао да су такви пси доживљавани више као чуваркуће неголи као љубимци.

Немам на основу чега да се упустим у разматрање тога како је дошло до држања паса као широко прихваћене социокултурне праксе код нас – да ли као израз повећања друштвеног стандарда, или можда друштвене свести, угледање на друге средине, повезивање са традицијом домаћинског живота или нешто друго – али чињеница јесте да су пси постали не само део домаћинства, него у извесном смислу и породица, на сличан начин на који се то описује у другим срединама. О њима се мисли више као о члановима породице, неголи као о дружбеницима, мада у нашој језичкој пракси није (још увек?) заживело означавање њихових власника као „мама“ и „тата“ (Çavuş Alan, Özen and Halisdemir 2023, Irvine and Laurent 2013). Ствар је сасвим другачија: управо је таква конотација, односно примедба човеку који је шетао псе да су му „лепа деца“, схваћена као увреда и проблематизација такве комуникације довела је до настанка једног од споменутих текстова на сајту Б92, чије коментаре сам узео као грађу; други текст проблематизује идеју увођења пореза на псе кућне љубимце у Београду.

Оба поступка проблематизације потичу из перспективе власника паса. Они су ти који би требало да су увређени називањем њихових љубимаца децом, али су истовремено и огорчени пошто своје љубимце очито не доживљавају само као имовину, а вероватно ни као друге животиње. Њихов заједнички живот, емотивна повезаност и узајамност искуства дају им за право да своје псе поимају као жива бића која истовремено припадају класи животиња, категоријално одељених од људи, али истовремено и другачијих од свих животиња које нису кућни љубимци. То би, отприлике, била идеја која стоји иза споменутих текстова, међутим однос власника према својим псима није предмет мог занимања, као ни пракса држања паса као кућних љубимаца, сама по себи. Дата пракса представља призму преламања културних вредности, али и вредновања, то јест процењивања нечијег уклапања или поштовања онога што неко други сматра културном нормом.

Управо тај комуникативни сукоб различитих погледа на исту праксу у оквиру номинално истог социокултурног контекста оно је што ме занима, из разлога што се наречена комуникација одвија по принципу „мој став одражава социокултурну нормалност, а они ставови који нису у складу с њим морају бити социокултурно аберантни“. Дату формулу налазим формативном за мизантропну мисао: подсећа на Личову опаску о онтолошком искључивању из културне когнитивне категорије „човек“ свих оних људи који не припадају малој локалној заједници која људима сматра само своје припаднике (Leach 1982, 60), с тим што за разлику од ње, не узима параме-

тре физичке, нити социокултурне локалности као ограничавајуће чиниоце, већ је таква да може да се примени у оквиру своје или било које културе, као и интеркултурно. У овом случају, примењује се на оне чији се вредности ставови разликују по питању праксе држања пса као кућног љубимца.

Коментатори и испитаници о пракси држања паса као кућних љубимаца

Оно што је заједничко свим испитаницима и што се може узети као сиже већег броја коментара остављених на споменуте текстове на сајту Б92, јесте оцењивање оквира бављења тематиком држања пса као кућног љубимца у смислу задирања у право на одлучивање о томе како појединци треба да живе. Као дато задирање виде се подједнако теме текстова, одређени коментари, али и улога државе, доживљавање очито као чиниоца наших свакодневних живота, а која се поима као нека врста регулатора, ако ништа друго, онда у смислу њених законодавних и извршних прерогатива⁹. Државне установе нити органи нису уопште умешани непосредно у оно што представља теме текстова: предлог увођења пореза на држање паса у Београду у датом тренутку (био) је у домену идеје и не потиче од политички битне фигуре, док сусрет старије суграђанке и млађег човека са два пса нема никакве везе са државом као таквом. Она се налази у средишту културне мисли, међутим, онда када је у питању изношење ставова о томе како би требало да изгледа свакодневни живот, то јест како се очекује да би људи требало да се понашају у њему, пошто се од ње очекује да усмерава законски тако нешто, или се пак она оптужује да омогућава рас- такање постојећих културних вредности и друштвених норми законским аболирањем претпостављеног неприличног понашања.

У овом случају, држава се оптужује за пасивност, односно за лоше функционисање оних њених органа који су задужени за комунални ред. Може се казати, чак, да се тако нешто доживљава као непочинство од стране испитаника и коментатора, пошто сви они који се осврћу на то у исказима и коментарима, износе мишљење по којем такво нечињење државних органа јесте угрожавање права грађана на неузнемиравање, хигијену, и уопштено говорећи – уређену комуналну свакодневицу: сједне стране, предлажу се прописи који се виде као ограничавање права на организовање сопственог живота, а с друге стране не чини се ништа да се спроведу у дело постојећи прописи.

⁹ Коментари се могу пронаћи на https://www.b92.net/zivot/komentari.php?nav_id=2424033 и https://www.b92.net/zivot/komentari.php?nav_id=2429282

Истовремено се повезује проблематика држања паса у урбаној средини са практичном неуређеношћу других ствари у њој, а за које постоје законске нормe, попут паркирања аутомобила, или возње бицакала и електричних тротинета. Дате праксе немају ништа заједничко, разуме се, али се доживљавају од стране људи као повезане онда када се неспровођење законских решења у тим доменима узима као аргумент за или против додатног правног регулисања држања пса као кућног љубимца. У свим таквим случајевима говори се о томе, заправо, да нормативна уређеност друштва у одређеним сегментима живота не иде на корист људима, већ да ради против њих; ако то и није тако заиста, људи се осећају тако као да јесте, одакле нема разлога не посматрати проистичућу праксу као мизантропну¹⁰ (упор. Žikić 2023, 240–241, 244).

Начин на који се понашају пси изван домова њихових власника основно је полемичко питање за коментаторе, и по њима би се могло рећи и да се ради о средишњој тачки праксе држања паса као кућних љубимаца. Осим тога што се имплицитно слажу у томе да начин на који пси користе јавне површине – то јест да ли њихови власници чисте за њима, воде рачуна о томе где врше нужду, како прилазе људима и томе слично – представља неку врсту лакмуса цивилизованости друштва по схватањима коментатора и испитаника, однос према томе разликује се у зависности од тога како се доживљава сама та пракса.

Велики број коментатора брани је саму по себи, неvezано за вредносни однос према њеној садржини, као део права сваке особе да живи онако како сама мисли да треба, осуђујући оне који осуђују дату праксу као некога ко би желео да се меша у туђи живот и уређује га, а наравно нема право на то. Такође велики броје коментатора, међутим, истиче је као нешто што угрожава такво право оних људи који немају псе, истичући хигијенске и здравствене разлоге, али и износећи мишљење да емотивна повезаност са својим љубимцем не мора да значи, а по њима најчешће и не значи, постојање развијене емпатије за људе у целини. Занимљиво је да то кореспондира с резултатима истраживања која су се бавила сличним питањима у неким другим, пре свега америчким и азијским срединама, а који не могу да потврде релативно широко раширено мишљење по којем постоји позитивна узајамна веза између љубави према животињама (укључујући ту и кућне љубимце) и љубави према људима (Saunders et al. 2017).

¹⁰ Када то кажем, имам на уму једну од формулативних мизантрополошких идеја, по којој непочинстава суперструктурних чинилаца, попут државе и њених органа, али и других друштвених установа, проистичу из супротстављености њихових норми или идеала (често изражених хуманистички) са мизантропном праксом, в. Žikić 2016.

Такво мишљење присутно је у коментрима, пре свега код оних коментатора који држању пса дају предност над имањем деце, али и код оних који не виде несагласност између тога. Одређен број њих, опет, исказује сопствено разочарање другим људима тврдећи да су животиње племенитије у односу на људе. Испитаници који имају псе, с друге стране, неподељени су у мишљењу да љубав према животињама и љубав према људима не да не искључују једна другу, већ да је надопуњују, износећи ставове по којима они који гледају негативно на држање паса морају бити намњори, тешки људи, човекомрски и томе слично. Није да се са тим не слажу у одређеној мери ни они испитаници који немају псе, као и коментатори који сматају да треба другачије уредити праксу поседовања паса као кућних љубимаца. Оно што им смета, међутим, јесте помак ка изједначавању паса и људи у емотивној повезаности, пракси која произлази одатле, те следствено и поимању приоритета у социокултурној стварности. На такве ствари гледају с упадљивим неодобравањем, описујући их јасно и као „болест“ и „поремећеност“. Разликују се само у процени тога да ли се на тај начин могу конотирати сви власници паса, само понеки, или можда дати изрази представљају опис стања у савременом друштву у целини.

Уопштено посматрано, такви испитанички искази и коментари узимају традицијску културу, односно сеоски начин живота као референтну тачку своје процене праксе држања паса као кућних љубимаца на два нивоа. На првом од њих, дата пракса узима се као део вредносног поремећаја којима је захваћено наше друштво, али и западна цивилизација у целини, а којим се (неисказано са чије стране) желе унети промене у друштвеном животу и културним схватањима које иду против онога што се до тада сматрало нормалним. На другом нивоу, међутим, дата пракса вреднује се као неприлагођеност или лош вид прилагођавања некадашње сеоске популације савременом урбаном начину живота.

Противречност у исказима, односно коментарима с истом вредносном оријентацијом својствена је таквим мањим наративним целинама онда када је у питању позиционирање савременог живота у поредбену перспективу како са прошлешћу, тако и с организовањем свакодневице у оним деловима света који се од стране коментатора и испитаника доживљавају као напреднији, или барем да су за углед нашој средини. Док за прошлост не постоји сагласност, заправо, да ли је представљала некакву социокултурну нормалност у односу на данашње време, да ли се тада живело више у складу са природом него данас итд, за савременост се то огледа у несагласју у погледу тога јесу ли западне земље уређена друштва која би требало да буду пример нашем, или су то декадентне средине у којима нам не мисле добро.

Сва та разматрања нису оријентисана ка конкретној проблематици држања паса, међутим, колико та проблематика служи томе да се сопствено мишљење постави као социокултурно мериторно, а она која су у супротности с њим прогласе незрелим, несувислим, социокултурно неодрживим, па чак и будаластим. Ако се у коментарима то може назрети – мада, има и оних који су јасно формулисани у том смислу – испитанички искази постају недвосмислени онда када се са држања паса пређе на власнике, односно онда када се с отпора према држању паса пређе на људе који тако мисле. С друге стране, оно што у неким испитаничким исказима остаје недоречено, или је наговештено имплицитно – отворено ниподаштавање, ако не и презир људи са чијим мишљењем се не слаже, у коментарима се износи отворено.

Рекао бих да се може оправдано претпоставити да тој разлици у отворености исказивања мизантропије доприноси раније у тексту спомињана потпуна анонимност коментатора, односно чињеница да се не може утврдити њихов идентитет чак ни од стране модератора сајта. Мизантропија је супротстављена друштвености као основном својству људског организовања, с обзиром на то да потоња почива на сарадљивости, узајамности и међусобном уважавању – између осталог – као на основним својствима међуљудске комуникације, како у смислу идеје, тако и у смислу њеног практичног остваривања. Друштвеност не подразумева да се људи морају волети, или да се о њима мора мислити нешто нарочито добро, истина, али подразумева да о таквом нечему не треба говорити јавно. Другим речима, идеја друштвености сугерише како је формално исказивање поштовања предуслов таквом устројавању међуљудских односа које описујемо изразима попут „заједница“, „друштво“ или „култура“ (Yvines 2014, Viveiros de Castro 2012, 67).

Потпуна анонимност коментатора омогућава им, стога, да те кратке наративне изразе формулишу на начин који говори о томе да друге људе поимају као генеричке категорије, а не као групе које се састоје од стварних, њима сличних људских бића. Испитаници, пак, могу током разговора са истраживачем да буду суочени са тим да промене интензитет изнетих ставова онда када са доживљавања оних људи о чијим поступцима говоре, на пример, пређу са генеричке категорије на стварне особе, у том смислу да исказују мање осуђивања, ако не и (нешто) више разумевања за друге људе онда када се ради о конкретним особама, а нарочито ако још и лично познају неке од њих (упор. Žikić 2015). У случају праксе држања паса као кућних љубимаца то је уочљиво нарочито онда када коментари и искази разматрају евентуалне санкције против власника паса чије се понашање оцењује као непримерено, односно онда када се коментари и искази баве осудом оних који „забадају нос у туђе послове“ и осуђују друге људе не знајући ништа о њима.

Безлично, генеричко поимање других људи присутно је у коментарима – али не и у испитаничким исказима – нарочито онда када је проблематика поседовања пса као кућног љубимца наративно укрштена с имањем деце. У коментарима постоји релативно оштро супротстављање ставова о томе да ли је боље имати пса или дете – да то упроштено формулишем на такав начин – и поред тога што такви ставови нису најбројнији онда када говоримо о повезивању представа о псима и деци у оквиру породице или домаћинства. Као што је то речено раније, коментатори и испитаници – а нарочито ти други – сагласни су, углавном, у вези са тим да пас и дете у кући не да не представљају нешто о чему треба размишљати по принципу „или/ или“, већ да сматрају како пси и деца, заправо, иду заједно. То посебно важи за испитанике, који невезано за то имају ли сами децу и/или пса, уважавају чињеницу да није једноставно, без познавања нечије конкретне животне ситуације, судити о томе зашто неко држи пса, а нема децу, на пример. У коментарима, међутим, долази често до формулисања таквих ставова који си искључиви у погледу тога, да се о имању пса може размишљати тек након што се неко остварио као родитељ, или чак да је тужно то што неки људи имају псе, а немају децу. Имање деце се узима, дакле, као врста културног императива, не само норматива, посматрано из дате перспективе, и сигурно је да тако нешто произлази из, барем фрагментарног, укореења нечије културне мисли у традицијске обрасце поимања тога како треба живети. Бездетне особе треба жалити, по њима, или осуђивати ако је немање деце њихов избор (Žikić 2018, 225).

Јасно је да да такви ставови наилазе на реакције у виду не само опречног мишљења, већ и осуђивања. Њима су погођени они који имају пса за кућног љубимца а немају децу, али се у осуђивању придружују и они који имају и децу и пса, као и они коментатори који кажу да не желе да живе у таквој средини у којој се сматра нормалним да људи осуђују некога због тога што живи како живи, односно да им се намеће туђе поимање социокултурне нормалности. Начин на који се то ради, односно интензитет наратива од којих неки изгледају као да имају за циљ пре да оповргну, ако не и да унизе туђе мишљење, пре неголи да искажу свој став, упућује на помисао да ниједна од овде супротстављених група мишљења не узима у обзир чињеницу унутардруштвеног плуралитета културних мисли као својства света у којем живе; другим речима, било да се позивају на неку претходну социокултурну нормалност, или да тврде да су представници савремене, текуће и живљене такве нормалности, коментатори се држе тога да је могућа само једна истина у друштву и његовој култури – њихова, каква год тема да је у питању.

Из коментара се може закључити, ипак, а што постаје јасније из разговора с испитаницима, да без обзира што се инсистира на сопственом

виђењу ствари као на дефинијенсу онога што би требало да се сматра нормалним онда када је у питању одређена социокултурна пракса – у овом случају држање паса као кућних љубимаца – постоји свест о томе да само инсистирање на сопственом ставу као на ономе што би требало да формулише дискурс о одређеним друштвеним питањима, говори о томе да се озбиљно узима у обзир вишеструкост дискурзивних перспектива по том питању. У том смилу, о таквој ситуацији могло би да се говори као и о довођењу у питање онога што се сматра досадашњим доминантним дискурсом о проблемима какви су однос људи и животиња у нашој средини, поседовање кућних љубимаца и организовање свакодневног живота са њима као малтене члановима породице, али и томе треба ли родитељство да буде основни циљ сваке особе, треба ли људи да имају предност у свим сегментима свакодневног живота над животињама и томе слично.

У коментарима је наупадљивије изазивање вредности постулираних у доминантном друштвеном дискурсу о породици и деци. Не само што се доводи у питање нормалности имања деце као реализације постојања породице, већ се упитним налази сама идеја имања деце. Разлози томе проналазе се у наводној неспремности и неодговорности родитеља који деци дозвољавају да раде шта хоће – на сличан начин на који се то постулира у коментарима који се односе на неодговорне власнике паса, затим у људској обести чији се корен проналази у родитељском усмеравању, те напокон у евентуалној немогућности задовољавајуће материјалне и финансијске потпоре потомства од стране родитеља у периоду раног одгоја. У таквим коментарима уочљиво је то да следе образац коментара о неодговорним власницима паса, пошто им номинално нису предмет деца сама по себи, већ њихови родитељи.

Такви коментари, заједно с онима о лошем понашању власника паса (а на основу понашања њихових паса) отварају питање правно-онтолошког статуса кућних љубимаца и деце у нареченим наративима. У многим срединама власништво паса јесте тема која се проблематизује у смислу тога може ли се поседовати живо биће које је у стању да изрази макар своје основне потребе, да исказе емоције и томе слично. Колико год било оних праваца мишљења који иду за порицањем смисла примене концепта власништва над животињама – а нарочито кућним љубимцима, дати проблем не креће се ка разрешавању у њиховом смеру, и тако неће бити докле год законска регулатива управо у тим срединама прописује дужности њихових власника, те док се њима тржишно прометује као сваком другом робом (Redmalm 2019, Duarte Cardoso et al. 2021).

Могло би се казати и то да слично важи и за децу: родитељи или старатељи нису више њихови апсолутни титулари пред законом, смањује се старосна граница која их онемогућава да учествују у разним сегментима

друштвеног живота, а повећева се опсег њихових законских права, којима су раније родитељи или старатељи били титулари, али опет, закони предвиђају одговорност родитеља у многим сферама скрби о деци, и то не само у материјалном или ситуационом смислу, већ и у смислу емотивне бриге. Заједничко друштвеном конструисању животиња, а нарочито кућних љубимаца, и деце у датим срединама то је што ни једни ни други немају статус особе, у смислу одрасле особе у потпуности одговорне за своје поступке и спремне да одговори на све захтеве друштва, улази у дијалог с друштвеним прерогативима, међа их и унапређује. Они су делимичне особе са правима на сопствену добробит, али без одговорности за њу, односно у случају животиња – без могућности да о томе одлучују (Rock and Degeling 2013, Solhjoo, Krtalić and Goulding 2022).

Коментатори нису експлицитни у настојањима смањивања онтолошке разлике између животиње и људског бића, те детета и особе, иако једни од њих инсистирају на предностима поседовања пса као кућног љубимца не само за разноврсну добробит власника, већ и у смислу веће друштвене, то јест еколошке и економске одговорности, док други децу виде као потпуно особе. Оно на чему инсистирају коментари који су супротстављени по питању деце и паса у породичном и урбаном окружењу, јесу питања права власника паса, односно паса, те родитеља, односно деце, али не уопштено посматрано, већ онда када се сусретну деца и пси. Испитаници ублажују те разлике, са своје стране, износећи – без обзира на позицију из које то посматрају – да на такве ствари не треба гледати из перспективе бављења генеричким категоријама, већ да треба имати разумевања за конкретне животне ситуације, не оправдавајући при том ничије бахато и неодговорно понашање.

Опстајање суштинске онтолошке разлике између кућног љубимца и његових власника као разлике између животиње и човека, два бића која могу бити блиска у афективном смислу или у смислу међусобне подршке, али представљају два начина постојања у свету који не могу међусобно заменити један другог онако како се то чини у религијским, или уопште митолошким представама, присутно је као вид доминантног мишљења у датој проблематици у исказима испитаника и коментарима (Jackson 1990). Дати наративи, како је то већ показано, баве се превасходно људима, то јест тичу се особа које имају или немају псе, које дају предност комуникацији са псима у односу на комуникацију са људима, или такву праксу сматрају настраном итд.

У њима се може пронаћи мало елемената схватања породице у кључу раније споменутог поимања урбане средине као оквира и окружења заједничког постојања више врста – мишљења које је све присутније у антрополошкој и другој друштвено-хуманистичкој литератури о људско-живо-

тињаким односима. Из коментара није могуће закључити, такође, о томе, на који се начин спецификује место кућног љубимца унутар породице, то јест да ли се о њима може говорити с оних аспеката за које се у одговарајућој теорији сматра да то описују: као живо биће које припада породици, или као живо биће које је њен део, те у случају потоњег, да ли то живо биће бива идентификовано као члан породице попут људи, или служи као онтолошка емотивна замена за њихов губитак, односно као утеха за њихово недостајање преосталим члановима породице (упор. Walsh 2009b, Doré, Michalon et Líbano Monteiro 2019).

Испитаници јесу нешто прецизнији по том питању, али ниједан исказ не потврђује евентуалну мисао којом се онтолошки статус пса, као кућног љубимца, приближава човеком: без обзира на степен емотивне везаности за своје кућне љубимце, људи их доживљавају као животиње и, како је речено већ, не показују тенденцију њиховог ословљавања на начин који би указивао замишљање породничне и сродничке повезаности са њима, као што се на то наилази у САД, рецимо. Таквих случајева има, разуме се, на њих се може наићи и у коментарима, али изузетно су ретки, а што је још важније од тога, узимају се као модел извитоперености односа које власници имају према својим кућним љубимцима, те служе самим тим и као предмет погрде.

Тема које нема никакве везе наизглед с псима као кућним љубимцима, а која је присутна у коментарима, такође, као дискурзивни простор мизантропног односа према другим људима, јесте слободно време власника паса. Коментари који нису склони пракси држања паса као кућних љубимаца номинално имају за циљ да проблематизују друштвену корисност оних који имају толико слободног времена да често и у дужим временским периодима изводе своје псе у шетњу. Коментари који настају као реакција на такве коментаре, опет, сматрају да су њихови аутори завидни власницима паса на томе што могу да изводе псе у шетњу у различита доба дана. Прва врста коментара потенцира згубиданство и економску непродуктивност власника паса, док друга врста коментара истиче низак економски, али и образовни статус аутора првих коментара, који по њима не могу да схвате да постоје занимања која не изискују стално присуство на послу, као и она која немају фиксно радно време.

Испитаници сматрају, међутим, да осим уобичајене навике загледања у туђе двориште – како се то каже колоквијално, те уношења сопственог незадовољства тиме што је другоме могуће или дозвољено оно што није нама, или што сматрамо друштвено неприличним (упор. Carey 2017, 39 *et passim*) – такви коментари представљају проширење расправе о томе да ли се хуманост доказује поседовањем животиња и бригом о њима, без обзира на то шта мислимо о људима и како се понашамо према њима у не-

ким конкретним животним ситуацијама. Питање слободног времена у том светлу, а према испитаницима, треба тумачити као могућност посвећивања довољно пажње својим псима. Оно у чему се слажу они од њих који имају псе с онима који су несклони томе јесте да пуко извођење у шетњу паса ради задовољавања физиолошких потреба и њихово храђење нису довољна, или како кажу права брига за њих.

Социјализованост паса – како се то назива у круговима људи који их држе као кућне љубимце – повезује се, одатле, са социјализованошћу њихових власника. Израз „социјализован“ односи се у том контексту, заправо, на посвећеност власника псу, али и пристojност његовог опхођења према другим власницима паса, те нарочито према људима који немају псе. Као срж проблема који постоји између људи којима смета раширеност праксе држања пса као кућног љубимца у урбаним условима и власника паса, испитаници неподељено сматрају „несоцијализоване власнике“, односно оне људе који приликом извођења свог пса у шетњу, односно на јавне површине, не води рачуна ни о чему – ни о понашању свог пса, нити о сопственом понашању.

Питање времена које је могуће посветити свом псу поставља се, међутим, из перспективе људи који не гледају благонаклоно на праксу њиховог држања као кућних љубимаца без обзир на квалитет времена проведеног са њима, нити социјализацију пса (и „социјализованост“ власника). Такви наративи гледају на трошење времена – али и других ресурса – на псе као на чист губитак у друштвеном смислу, тврдећи да постоје битније ствари у које се могу уложити време и ресурси. Дата разматрања праксе имања пса иду за тим, најчешће, да покажу како љубав према животињама не може заменити добро понашање према људима. С друге стране – очекивано – појављују се наративи који разматрају то да ли људи заслужују добро опхођење уопште и постоје ли услове које треба да испуне у свом свакодневном животу да би очекивали тако нешто.

Осим уобичајених, релативно апстрактних размишљања на ту тему, појављују се и она која говоре о погубном утицају људи на животну средину, њихов лош однос према животињама, али и о међусобној отуђености у условима градског живота, њиховој суштинској незаинтересованости за друге људе у њиховом микросоцијалном окружењу итд. На такве ставове наилази се и у мизантрополошки оријентисаној литератури на тему људско-животињских односа, или антрополошког и социолошког занимања за међусобни утицај човека и животне средине, одакле мислим да се може говорити о усвајању одређених видова екстремног еколошког и мултиспецијског дискурса међу неким власницима паса у нашој средини (Peterson and Engwall 2019, Žakula 2023).

Насупрот томе стоје коментари и испитанички искази који износе мишљење о неприлагођености праксе држања паса као кућних љубимаца условима овдашњег урбаног живота – имајући у виду Београд, пре свега. На први поглед, они једноставно указују на чињеницу да живот у станови-ма релативно мале квадратуре по вишеспратницама, а у граду који баш и не обилује великим зеленим површинама – пси се држе и у оним деловима града у којима улице практично немају тротоаре, а камоли паркове – са упитном комуналном уређеношћу (нарочито у домену спровођења зако-на), не да не погудује широко распрострањеној пракси држања паса, већ да поспешује оне елементе те праксе који изазивају зазор и отпор многих људи.

Такви коментари и искази, заправо, доводе у питање не само добробит паса који се држе у нареченим условима, већ и хуманост њихових влас-ника. У њима се наилази на мишљење да добар део власника паса нема развијену неку посебну наклоност према животињама, у ствари, већ да држе псе из себичних разлога, те ради опонашања других људи, пре свега медијски познатих личности, као и да би тиме показали своју економску моћ и друштвени статус, због чега се неки од њих и понашају бахато и не-одговорно, како према псима, тако и према људима уопште. Коментатори и испитаници – без обзира на то шта мисле о држању пса као кућног љубим-ца – посебно су кивни на оне власнике који у једном тренутку одлуче да се реше свог пса и једноставно га оставе негде на улици.

Невезано за конкретне коментаре и исказе, може се запазити то, да постоји битна разлика у пракси држања паса као кућних љубимаца код нас и у земљама у којима се говори енглески – да их заједнички означим на тај начин. Истраживања показују како највећи број власничких паса – али и других кућних љубимаца – припада људима који поседују куће са двориш-тима и живе у њима. То важи и за руралне и за урбане средине. Сматра се да је концентрација великих паса знатно већа у резиденцијалним деловима великих градова у Северној Америци и Аустралији, док у ужем градском језгру, осим мањег броја паса у целини, преовлађују такозване мање расе паса. Преовлађујућ број свих паса стерилисан је, такође, што уз чиповање и обавезну ветеринарску евиденцију представља предупређење настанку бројнијих популација паса луталица (Shepherd 2008)¹¹.

---

¹¹ Београд је другачије организован град, наравно, нема резиденцијалних четврти у првом смислу речи, а они крајеви града који би се могли означити тако услед мање фреквентности различитих привредних делатности у њима, углавном су настали неплански и имају изузетно лошу саобраћајну и другу инфраструктуру и непогодни су за пешачке активности, да тако кажем, а оне могу да укључују из-вођење пса у шетњу и игру са другим псима.

Закључак

Коментари и искази о псима представљени у овом тексту, у ствари су коментари и искази о људима. Понашање паса оквир је бављењу понашањем људи од стране коментатора и испитаника. То бављење има за циљ да истакне непочинственост онога шта се коментарише или о чему се говори, било да се ради о перспективи људи који имају псе, било о оној људи који их немају и који сматрају данашњу праксу њиховог држања у најмању руку претераном. Нису сви коментари и искази недвосмислено формулисани по принципу „за“ и „против“ дате праксе, али без обзира на то, већина их има јасно вредносно опредељење у прилог њој или против ње. Тежња ка приказивању свог става објективним од стране коментатора и испитаника почетно је полазиште њиховог дискурзивног обрачуна са мишљењем и понашањем других људи које им се не свиђа.

Завршни део датог поступка јесте такво вредновање других људи које их изједначава са њиховим ставовима: људи се оцењују на основу процењивања тога колико се њихово мишљење уклапа у део светоназора који се односи на конкретну тему која се коментарише од стране оних који вреднују. Сврха процењивања јесте установљавање сопственог исказа о томе како би требало да изгледа социокултурни норматив по питању онога шта се коментарише – у овом случају праксе држања паса као кућних љубимаца. Процењивање почива на личним виђењима и искуствима везаним за понашање актера те праксе – паса и њихових власника, са представом о културној нормалности по том питању. Дата представа заснована је, опет, на ономе што се доживљава као уобичајено свакодневно међусобно опхођење људи вођено идејом друштвености, али и на познавању правне регулативе дате области.

Идеја коментатора и испитаника јесте, дакле, успостављање идеалне слике понашања власника паса, њихових кућних љубимаца, као и људи са којима долазе у додир у јавности у социокултурној свакодневици. Уважавање међусобних потреба у погледу коришћења заједничког физичког простора, као и одржавања хигијене у њему, позитивног афективног односа према псима и људима, неузнемиравање на било који начин, укључујући ту и делима неизазвано осуђивање, основни су елементи дате идеалне слике – из било чије перспективе да се гледа. Одступање конкретним делима од тога – без обзира ради ли се о нескупљању измета након псеће дефекације, изругивање власницима паса из било ког разлога или било чему другом – сматра се непочинством. Мизантропни ставови јављају се, отуда, у очекиваном виду презира према томе, или барем указивања на људске погрешке у готово теолошком маниру односа према греху (Kidd 2023).

Предмет мизантропије нису дела или мисли, међутим, него људи. Омраза непочинстава преноси се на оне који их праве. Нарочито коментари, мада у извесном смислу и испитанички искази, јасни су у погледу тога. Људи се изједначавају с оним шта мисле, говоре и чине, одакле прави предмет (мизантропног) процењивања бивају они. То упућује на помисао – коју треба проверавати неким будућим истраживањима – о постојању посебне врсте (или: подврсте) културне онтологије у нашој средини, у којој се људскост не дефинише религијским, правним или филозофским терминима, као што је то случај у културним онтологијама својственим западној цивилизацији, већ на основу процене нечије „достојности“ да се назове човеком, а на основу властитих критеријума социокултурне нормалности (в. нпр. Turska and Ludwig 2023).

Истина је да тако нешто представља истраживачку екстраполацију, а не директно формулисане ставове испитаника и коментатора, али на основу претходног истраживачког искуства, рекао бих да у (барем нашем) савременом друштву постоји тежња да се на људе чије мишљење и понашање одступа од нашег, барем имплицитно гледа као на некога кога не треба сматрати особом у правом смислу речи. Ако се за противувакцинаше и поборнике вакцинације може рећи то да су, условно речено и у уопштеном смислу, гледали једни на друге као на не до краја ментално здраве особе (али ипак особе) (упор. нпр. Stajić, Žikić i Pišev 2021, Žikić 2023, 189 i dalje, Jovanovic et al. 2023), људи са екстремним схватањима о пракси држања паса као кућних љубимаца – позитивним или негативним свеједно – поспатрају једни друге као да тим другима недостаје неки елемент људскости.

У коментарима и испитаничким исказима упадљиво је подразумевање тога да се не може бити човек ако се понаша на начин који квари идеалну представу о нареченој пракси. Ма колико узимали такве наративе колоквијално, верујем да не треба одрећи могућност томе да присуствујемо појави формулисања људскости у смислу унутрашњег квалитета особе, а не само њене идентификације као добре или позитивне социокултурне јединке, на основу одсуства њених негативних атрибута. Корени тој појави леже, вероватно, у дискурзивној разуђености социокултурних норматива данашњице и могућности формирања такозваних режима истине у све мањим социокултурним круговима (в. нпр. Wilson 2004, Weir 2008). Њеном разумевању требало би да допринесе истраживачко занимање за феномене свакодневног живота које као да узимамо здраво за готово, а који нуде обиље података о културном устројавању мисли којима се руководимо у нашим дневним рутинама. У овом случају, у питању је било коришћење етносоцијалног нивоа социолошко-зоолошке хомологије. То значи да предмет истраживања нису били социокултурни односи онако како се виде из перспективе истраживача, већ онако како их перципирају

њихови актери (упор. Ковачевић 2001, 200, 202). Из дате перцепције проистиче и она мизантропна.

Референце

- Boghrati, Reihane, Jonah Berger. 2023. "Quantifying cultural change: Gender bias in music". *Journal of Experimental Psychology: General* 152 (9): 2591–2602. DOI: 10.1037/xge0001412
- Candea, Matei. 2010. "'I fell in love with Carlos the meerkat': Engagement and detachment in human–animal relations". *American Ethnologist* 37 (2): 241–258. DOI: 10.1111/j.1548–1425.2010.01253.x
- Carey, Matthew. 2017. *Mistrust. An Ethnographic Theory*. Chicago, IL: Hau Books.
- Cochrane, Alasdair. 2012. *Animal Rights without Liberation: Applied Ethics and Human Obligations*. New York, NY: Columbia University Press.
- Çavuş Alan, Seda, Abdullah Özen, Nurhan Halisdemir. 2023. "Development and validation of a scale for measuring pet owners' loyalty to their pet". *Turkish Journal of Veterinary and Animal Sciences* 47 (1): 26–33. DOI:10.55730/1300–0128.4265
- Charmaraman, Linda, Elizabeth Kiel, Amanda M. Richer, Alyssa Gramajo and Megan K. Mueller. 2022. "Associations between Pet Care Responsibility, Companion Animal Interactions, and Family Relationships during COVID-19". *Animals* 12: 3274. DOI:10.3390/ani12233274
- Cohen-Vrignaud, Simon Reader. 2024. "The Importance of Being Bitchy". *GLQ: A Journal of Lesbian & Gay Studies* 30 (2): 157–180. DOI: 10.1215/10642684–11028990
- Cooper, David E. 2018. *Animals and Misanthropy*. London: Routledge.
- De Freitas, Julian, Hagop Sarkissian, George E. Newman, Igor Grossmann, Felipe De Brigard, Andres Luco, Joshua Knobe. 2018. "Consistent Belief in a Good True Self in Misanthropes and Three Interdependent Cultures". *Cognitive Science* 42 (Suppl. 1): 134–160. DOI: 10.1111/cogs.12505
- De Proost, Michiel, Nicky Hudson, Veerle Provoost. 2021. „'Nothing will stop me from giving the gift of life': a qualitative analysis of egg donor forum posts". *Culture, Health & Sexuality* 23 (5): 690–704. <https://doi.org/10.1080/13691058.2020.1722242>
- Doré, Antoine, Jérôme Michalon, Teresa Líbano Monteiro. 2019. "Place et incidence des animaux dans les familles". *Enfances Familles Générations* 32: 1–28. <https://id.erudit.org/iderudit/1064505ar>
- Duarte Cardoso, Sandra, Yasemin Salgirli Demirbas, Ceres Berger Faraco, Liliana de Sousa, Gonçalo da Graça Pereira. 2021. „Non-human animal theories: from mechanism to abolitionism". *Journal of the Turkish Veterinary Medical Society* 92 (1): 76–82. DOI: 10.33188/vetheder.705992.
- Eason, Fenella. 2020. *Human–Canine Collaboration in Care: Doing Diabetes*. London: Routledge.
- Farnworth, Mark J. 2018. "Pets". In *Encyclopedia of Animal Cognition and Behavior*, eds Jennifer Vonk and Todd Shackelford, 5190–5201. Berlin/ New York, NY: Springer International Publishing.

- Forrest, Rachel, Leena Awawdeh, Maria Pearson and Natalie Waran. 2023. "Pet Ownership in Aotearoa New Zealand: A National Survey of Cat and Dog Owner Practices". *Animals* 13: 631. <https://doi.org/10.3390/ani13040631>
- Fuentes, Agustin. 2006. "The Humanity of Animals and the Animality of Humans: A View from Biological Anthropology Inspired by J. M. Coetzee's Elizabeth Costello". *American Anthropologist* 108 (1): 124–132. <http://www.jstor.org/stable/3804738>
- Gorunović, Gordana. 2023. "Antropološka analiza video-narativa o makaki majmunima na Youtube kanalima: kada se divlje životinje pretvore u 'kućne ljubimce'". U *Zbornik radova sa naučnog skupa "Društvo i politika" Izazovi digitalne transformacije: između svakodnevne i transhumanizma*, 139–153. Banja Luka: Univerzitet političkih nauka.
- Hamlett, Jane, Julie-Marie Strange. 2023. *Pet Revolution: Animals and the Making of Modern British Life*. London: Reaktion Books.
- Harris, Joseph. 2022. *Misanthropy in the Age of Reason: Hating Humanity from Shakespeare to Schiller*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Harris, Marvin. 1976. "History and Significance of the Emic/Etic Distinction". *Annual Review of Anthropology* 5: 329–350. doi:10.1146/annurev.an.05.100176.001553
- Harris, Marvin. 1980. *Cultural Materialism: The Struggle for a Science of Culture*. New York: Random House.
- Ingold, Tim. 1988 "Introduction". To *What is an animal?* edited by Tim Ingold, 1–16. London: Routledge.
- Irvine, Leslie, Cilia Laurent. 2017. "More-than-human families: Pets, people, and practices in multispecies households". *Sociology Compass* 11 (2): 1–13. <https://doi.org/10.1111/soc4.12455>
- Jackson, Michael. 1990 "The Man Who Could Turn Into an Elephant: Shape-shifting among the Kuranko of Sierra Leone". In *Personhood and Agency: The Experience of Self and Others in African Cultures*, Uppsala Studies in Cultural Anthropology 14, edited by Michael Jackson and Ivan Karp, 59–78. Stockholm/ Washington, DC: Almquist and Wiksell/ Smithsonian Institution Press.
- Jolly, Helina, Terre Satterfield, Milind Kandlikar, Suma TR. 2022. "Indigenous insights on human–wildlife coexistence in southern India". *Conservation Biology*. 36: e13981. DOI: 10.1111/cobi.13981
- Jovanovic, Verica, Marija Milic, Jelena Dotlic, Smiljana Cvjetkovic, Vida Jeremic Stojkovic, Natasa Maksimovic, Maja Sekulic, Tatjana Gazibara. 2023. "Mandatory and seasonal vaccination against COVID-19: Attitudes of the vaccinated people in Serbia". *Epidemiology and Infection* 151: e83. <https://doi.org/10.1017/S0950268823000614>.
- Khare, R. S. 1992. "The Other's Double. The Anthropologist's Bracketed Self: Notes on Cultural Representation and Privileged Discourse". *New Literary History* 23 (1): 1–23. <https://doi.org/10.2307/469155>.
- Kidd, Ian James. 2020. "Animals, Misanthropy and Humanity". *Journal of Animal Ethics* 10 (6): 66–72. DOI: 10.5406/janimaethics.10.1.0066.
- Kidd, Ian James. 2023. "From Vices to Corruption to Misanthropy". *TheoLogica* 7 (2): 138–160. <https://doi.org/10.14428/thl.v7i2.66863>

- Kovačević, Ivan. 2001. *Semiologija mita i rituala I. Tradicija*. Beograd. Srpski genealoški centar.
- Leach, Edmund. 1982. *Social Anthropology*. Glasgow: Fontana.
- Leach, Edmund. 1988. "Antropološki aspekti jezika. Kategorije životinja i jezično nasilje". *Quorum* 2: 83–106.
- Linder, Erich, Herwig Grimm. 2023. "What Is Wrong with Eating Pets? Wittgensteinian Animal Ethics and Its Need for Empirical Data". *Animals* 13: 2747. <https://doi.org/10.3390/ani13172747>
- Melgar, Natalia, Maximo Rossi, Tom W. Smith. 2013. "Individual Attitudes Toward Others, Misanthropy Analysis in a Cross-Country Perspective". *American Journal of Economics and Sociology* 72 (1): 222–241.
- Morson, Gary Saul. 1996. "Misanthropology". *New Literary History* 27 (1): 57–72.
- Mosse, David. 2006. "Anti-social anthropology? Objectivity, objection, and the ethnography of public policy and professional communities". *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 12 (4): 935–956. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9655.2006.00371.x>.
- Nabono Martins, Juliana. 2023. "Homophobia in Brazilian football: A critical discourse analysis of fans' comments in online football forums". *International Review for the Sociology of Sport* 58 (2): 392–410. DOI: 10.1177/10126902221107323
- Nadasdy, Paul. 2007. "The gift in the animal: The ontology of hunting and human–animal sociality". *American Ethnologist* 34 (1) 25–43. DOI: 10.1525/ae.2007.34.1.25
- Okulicz-Kozaryn, Adam, Rubia R. Valente. 2022. "Misanthropolis: Do cities promote misanthropy?" *Cities* 131: 103945. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103945>
- Peterson, Helen, Kristina Engwall. 2019. "“Why Would You Want a Baby When You Could Have a Dog?” Voluntarily Childless Women’s ‘Peternal’ Feelings, Longing and Ambivalence". *Social Sciences* 8: 126. doi:10.3390/socsci8040126
- Rand, Jacquie, Zohre Ahmadabadi, Jade Norris and Michael Franklin. 2023. "Attitudes and Beliefs of a Sample of Australian Dog and Cat Owners towards Pet Confinement". *Animals* 13: 1067. <https://doi.org/10.3390/ani13061067>
- Redmalm, David. 2019. "To make pets live, and to let them die: The biopolitics of pet keeping". In *Death Matters: Cultural Sociology of Mortal Life*, edited by Tora Holmberg, Annika Jonsson, and Fredrik Palm, 241–263. London, UK: Palgrave Macmillan https://doi.org/10.1007/978-3-030-11485-5_12.
- Rock, Melanie, Chris Degeling. 2013. "Public Health Ethics and a Status for Pets as Person-Things Revisiting the Place of Animals in Urbanized Societies". *Bioethical Inquiry* 10 (4):485–495. DOI 10.1007/s11673-013-9478-z
- Ryder, Richard D. 2004. "Speciesism revisited". *Think* 2 (6): 83–92. DOI: 10.1017/s1477175600002840
- Saunders, Jessica. 2017. „Layla Parast, Susan H. Babey, Jeremy V. Miles, Exploring the differences between pet and non-pet owners: Implications for human-animal interaction research and policy“. *PLoS ONE* 12: e0179494. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0179494>.
- Seaboch, Melissa S., Sydney N. Cahoon. 2021. "Pet primates for sale in the United States". *PLoS ONE* 16 (9): e0256552. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0256552>

- Shepherd, Allison J. 2008. "Results of the 2006 AVMA survey of companion animal ownership in US pet-owning households". *Journal of the American Veterinary Medical Association* 232 (5): 695–696. <https://doi.org/10.2460/javma.232.5.695>
- Sik, Domonkos. 2021. "From Lay Depression Narratives to Secular Ritual Healing: An Online Ethnography of Mental Health Forums". *Culture, Medicine and Psychiatry* 45 (4): 751–774. <https://doi.org/10.1007/s11013-020-09702-5>
- Solhjoo, Niloofar, Maja Krtalić, Anne Goulding. 2022. "Pets and people: information experience of multispecies families". *Journal of Documentation* 78 (5): 1092–1108. DOI 10.1108/JD-03-2021-0052
- Stajić, Mladen, Bojan Žikić, Marko Pišev. 2021. „Šumovi u komunikaciji: „dvostruka obavezanost“ tokom epidemije kovida 19 u Srbiji“. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 69 (3): 593–608. DOI: <https://doi.org/10.2298/GEI2103593S>
- Steinmetz, Kevin F. 2012. "Message Received: Virtual Ethnography in Online Message Boards". *International Journal of Qualitative Methods* 11 (1): 26–39. <https://doi.org/10.1177/160940691201100103>
- Svoboda, Toby. 2022. *A Philosophical Defense of Misanthropy*. New York: Routledge.
- Thrift, Nigel. 2005. "But malice aforethought: cities and the natural history of hatred". *Transactions of the Institute of British Geographers* 30 (2): 133–150. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2005.00157.x>
- Tourigny, Eric 2020. "Do all dogs go to heaven? Tracking human-animal relationships through the archaeological survey of pet cemeteries". *Antiquity* 94 (378): 1614–1629. <https://doi.org/10.15184/aqy.2020.191>
- Tuan, Yi-Fu. 1984. *Dominance & Affection. The Making of Pets*. New Haven, CT and London, UK: Yale University Press.
- Turska, Julia J. David Ludwig. 2023. "Back by popular demand, ontology. Productive tensions between anthropological and philosophical approaches to ontology". *Synthese* 202: 39. <https://doi.org/10.1007/s11229-023-04243-x>
- Vučinić Nešković, Vesna. 2013. *Metodologija terenskog istraživanja u antropologiji*. Beograd: Filozofski fakultet i Srpski genealoški centar.
- Valente, Rubia R, Ryan A. Smith. 2022. „Religiosity and Misanthropy across the Racial and Ethnic Divide“. *Religions* 14: 393. <https://doi.org/10.3390/rel14030393>
- Viveiros de Castro, Eduardo. 2012. *Cosmological Perspectivism in Amazonia and Elsewhere. Four lectures given in the Department of Social Anthropology, Cambridge University, February–March 1998*, HAU Masterclass Series Volume 1. Manchester, UK: University of Manchester.
- Walsh, Froma. 2009a. "Human-Animal Bonds I: The Relational Significance of Companion Animals". *Family Process* 48 (4): 462–480. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2009.01296.x>
- Walsh, Froma. 2009b. "Human-Animal Bonds II: The Role of Pets in Family Systems and Family Therapy". *Family Process* 48 (44): 481–499. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2009.01297.x>
- Weir, Lorna. 2008. "The Concept of Truth Regime". *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie* 33 (2): 367–389. <https://www.jstor.org/stable/canajsocicahican.33.2.367>

- Wilson, Richard A. 2004. "The Trouble with Truth: Anthropology's Epistemological Hypochondria". *Anthropology Today* 20 (5): 14–17.
- Wilson Samuel M, Leighton C. Peterson. 2002. "The Anthropology of Online Communities". *Annual Review of Anthropology* 31: 449–467. doi: 10.n46/annurev.anthro.31.040402.085436
- Yvinec, Cédric. 2014. "Temporal dimensions of selfhood: theories of person among the Suruí of Rondônia (Brazilian Amazon)". *Journal of the Royal Anthropological Institute* (N.S.) 20 (1): 20–37. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.12077>
- Zlatović, Anja. 2022. "Vremenski process smrti na internetu". *Antropologija* 22 (1): 9–34.
- Žakula, Sonja. 2013. "Narativizacija jednog događaja u Beogradskom zoološkom vrtu: semiotička analiza priče o keruši Gabi i jaguaru, *Etnoantropološki problemi* 8 (4): 1047–1069. <https://doi.org/10.21301/EAP.v8i4.8>
- Žakula, Sonja. 2021. "Ljudsko-životinjski odnosi u žiži interesovanja: igra/studija slučaja u Srbiji". *Etnoantropološki problemi* 16 (1): 105–133. <https://doi.org/10.21301/eap.v16i1.4>
- Žakula, Sonja. 2023. "The city as multispecies space: Dog walking in downtown Belgrade during the COVID-19 lockdown". *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 71 (2) 97–112. <https://doi.org/10.2298/GEI2302097Z>
- Žakula, Sonja, Ivana Živaljević. 2018. "Izučavanje ljudsko – životinjskih odnosa u antropologiji i arheologiji I". *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 66 (2); 255–270, DOI: <https://doi.org/10.2298/GEI1802255Z>
- Žakula, Sonja, Ivana Živaljević. 2019. "Izučavanje ljudsko – životinjskih odnosa u antropologiji i arheologiji II". *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 67 (1); 155–174, DOI: <https://doi.org/10.2298/GEI1901153Z>
- Žikić, Bojan. 2015. "What Makes People Good or Bad? (Mis)Anthropological Essay on Searching for Social/Cultural Reasons on Judging the Other People." *Etnoantropološki problemi* 11 (4): 927–943, <https://doi.org/10.21301/eap.v10i4.8>
- Žikić, Bojan. 2016. "Why Do We Need Misanthropology in Anthropology? An Exploratory Essay in Deliberating the Research Subfield." *Etnoantropološki problemi* 11 (4): 967–988, <https://doi.org/10.21301/eap.v11i4.1>
- Žikić, Bojan. 2018. *Antropologija tela*. Beograd: Filozofski fakultet i Dosije studio.
- Žikić, Bojan. 2021. „Kognitivna i medicinska mizantropologija: korona-žurke i kolo kod spomenika“. *Etnoantropološki problemi* 16 (2): 391–420, <https://doi.org/10.21301/eap.v16i2.4>
- Žikić, Bojan. 2023. *Rizik i poricanje. Antropološko proučavanje kovida-19 u Srbiji 2020–2022*. Beograd: Filozofski fakultet i Dosije studio.

Bojan Žikić

Department of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy, University of Belgrade
bzikic@f.bg.ac.rs

*Everyday Misanthropy:
Attitudes towards Owning a Dog as a Pet in Today's Serbia*

Although the general thematic framework of this text is the relationship between humans and animals, the comments and testimonies about dogs presented in this text are, in fact, comments and testimonies about humans. Dog behavior represents a framework and an occasion for dealing with human behavior by commentators and respondents. It aims to highlight the inaction of what is being commented on or what is being said, whether it is seen through the perspective of people who own dogs, or that of people who do not and who consider the current practice of keeping them excessive. Not all comments and statements are unambiguously formulated according to the “for” and “against” principle of a given practice, but in spite of that, most of them have a clear value orientation in favor or against it. The commentators and respondents’ tendency to present their point of view as unbiased is the starting point of their discursive confrontation with the opinions and behaviors that they do not like. The final part of the procedure is the evaluation of other people in a way that it equates them with their attitudes: people are assessed based on the evaluation of how well their opinion aligns with the part of the worldview related to the specific topic being commented on by those who are evaluating. The purpose of the evaluation is to establish one’s own statement about what the sociocultural normative should look like in terms of what is being commented on. The evaluation is based on personal views and experiences related to the behavior of the actors in the given practice – dogs and their owners – with the notion of what is culturally normal in this regard. The notion of cultural normality is based on what is perceived as common everyday interaction among people, guided by the idea of sociability, as well as on the knowledge of the legal regulations of the given area. The idea of the commentators and respondents is that it is possible to establish an ideal image of the behavior of dog owners, their pets, and the people they interact with in public in sociocultural everyday life. Respecting mutual needs in terms of using shared physical space, as well as maintaining hygiene in it, having a positive affective attitude towards both dogs and people, not disturbing others in any way, including unprovoked judgment, are the basic elements of this ideal image – regardless of the perspective from which it is viewed. Deviation from this in specific actions – whether it is not collecting feces after a dog’s defecation, mocking dog owners for any reason, or anything else – is considered

non-committal. Misanthropic attitudes, therefore, arise in the expected form of disdain for such behavior, or at least pointing out human mistakes.

Keywords: misanthropy, anthropology, the relationship between humans and animals, pets – dogs, contemporary Serbia

*La misanthropie quotidienne:
rapport envers la possession du chien comme
d'un animal de compagnie dans la Serbie actuelle*

Les commentaires et les énoncés sur les chiens présentés dans ce texte sont en réalité des commentaires et des énoncés sur les hommes. Le comportement des chiens est le cadre et le prétexte pour les commentateurs et les interrogés de se pencher sur le comportement des hommes. Leur commentaire a pour l'objectif de souligner l'aberration de ce que l'on commente ou de ce dont on parle, qui'il s'agisse du point de vue des gens qui ont des chiens, ou de celui des gens qui n'en ont pas et qui considèrent comme excessive la pratique actuelle de leur possession. L'aspiration des commentateurs et des interrogés à présenter leur attitude comme objective est le point de départ de leur règlement de compte discursif avec l'opinion et le comportement des autres gens qui ne leur plaisent pas. La partie finale d'une telle démarche est une évaluation des autres gens qui les confond avec leurs positions: les gens sont évalués en fonction de l'estimation à quel point leur opinion s'intègre dans le segment de la vision du monde se rapportant au thème concret commenté par ceux qui évaluent. L'objectif de l'estimation est d'établir son propre énoncé à propos de la question à savoir quelle devrait être la norme socioculturelle à propos de ce qu'on commente. L'écart de la norme est considéré comme une aberration, et les positions misanthropes apparaissent sous la forme attendue du mépris envers de telles choses.

Mots clés: misanthropie, anthropologie, rapport des hommes et des animaux, animaux de compagnie – chiens, Serbie contemporaine

Primljeno/Received: 18.04.2024

Prihvaćeno/Accepted for publication: 3.07.2024